

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДО СВІТУ
ЧЕРЕЗ МОВИ

UNICHECK

AD ORBEM
PER LINGUAS

СЕМІОТИКА УКРАЇНСЬКОЇ
НЕЗЛАМНОСТІ:
МОВА – ОСВІТА – ДИСКУРС

Матеріали Міжнародної
науково-практичної конференції

16–17 травня
2024 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

AD ORBEM PER LINGUAS ДО СВІТУ ЧЕРЕЗ МОВИ

**Матеріали Міжнародної
науково-практичної
конференції**

**СЕМІОТИКА УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗЛАМНОСТІ:
МОВА – ОСВІТА – ДИСКУРС**

16–17 травня 2024 року

Київ
Видавничий центр КНЛУ
2024

"Ad orbem per linguas. До світу через мови". Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Семіотика української НЕЗЛАМНОСТІ: мова – освіта – дискурс", 16–17 травня 2024 року. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2024. 488 с.

**Друкуються за рішенням вченої ради
Київського національного лінгвістичного університету
Протокол № 17 від 25 квітня 2024 року**

Матеріали друкуються в авторській редакції. За достовірність фактів, статистичних даних та іншої інформації відповідальність несуть автори. Усі матеріали перевірено на унікальність із використанням інформаційної онлайн-системи «Unichек».

© Видавничий центр КНЛУ, 2024

ṣaḥrā' “пустеля”. Разом із тим він класифікує як слова чоловічого роду ті, що за змістом та граматично належать до чоловічого роду, але мають характерні для жіночого роду суфікси: *ḥalīfa* “халіф”, *'allāma* “видатний вчений” (Wright, 1996).

Окрім того, Райт виділяє так званий “спільний рід” (*ism al-ḡins*), до якого він відносить: а) збірні поняття виду, від яких формується однина: *ḥamām* “голуби”, *tuffāḥ* “яблука”; б) безпосередньо збірні поняття: *qawm* “люди; народ”, *'ahl* “рідня”; в) назви літер; г) деякі масдари; д) інші слова без характерної приналежності, але які історично використовуються в обох родах: *rūḥ* “душа”, *ṭariq* “шлях” (Wright, 1996).

Втім, існують і дещо відмінні погляди на класифікацію арабських іменників за родом. Згідно з іншим підходом, пропонується виділяти сім видів жіночого роду:

1. *Al-mu'annaṭ al-ḥaqīqī* – “справжній” або “біологічний”, в якому він чітко зазначає необхідність наявності специфічного для жіночого роду суфікса. До нього належать люди та тварини жіночої статі.

2. *Al-mu'annaṭ al-maḡāzī* “переносний” або “символічний” жіночий рід, до якого належать всі іменники жіночого роду, що не належать до першого типу і які граматично узгоджуються з іншими частинами мови як слова жіночого роду, незалежно від наявності чи відсутності у них специфічного для жіночого роду суфікса.

3. *Al-mu'annaṭ al-lafzī* “буквальний” – це іменники, які мають специфічні для жіночого роду суфікси, але означають осіб чоловічої статі і граматично узгоджуються в реченні як слова чоловічого роду: *ḥalīfa* “халіф”, *'allāma* “видатний вчений”.

4. *Al-mu'annaṭ al-ma'nawī* “смисловий” або “семантичний”. До цього виду належать слова жіночого роду, що стосуються людей та тварин жіночої статі, але не мають специфічних суфіксів жіночого роду.

5. *Al-mu'annaṭ al-lafzī al-ma'nawī* “буквально-смисловий” охоплює всі слова жіночого роду, які мають специфічні для жіночого роду суфікси.

6. *Al-mu'annaṭ al-ta'wīlī* “інтерпретаційний” – стосується іменників чоловічого роду за змістом та формою, але вжитих в контексті заміни до слова жіночого роду. В такому випадку граматичне узгодження з таким словом відбувається як зі словом жіночого роду: *'atat-nī kitābun 'usarru bi-hā* “Мені надійшов лист, якому я зрадив”. У цьому реченні слово *kitāb* вжито у значенні *risāla* “лист”.

7. *Al-mu'annaṭ al-ḥukmī* “той, що управляє жіночим родом”. Це слова, які за змістом та формою є словами чоловічого роду, але мають при собі неузгоджене означення жіночого роду і через це узгоджуються в реченні як жіночий рід: *wa-ḡā'at kullu nafsin ma'a-hā sā'iqun wa-ṣahīd* “Прийде кожна душа, а з нею – погонич і свідок” (Коран 50:21). В цьому реченні слово *kullu* узгоджується як слово жіночого роду, оскільки воно має неузгоджене означення *nafs* (‘Abbās, 1974).

Отже, можна зробити висновок, що існують різні підходи та бачення класифікації роду іменників в арабській мові, які враховують не лише

біологічну природу статі, а й семантичні, граматичні та інші аспекти слова. Це свідчить про багатство мови та її здатність відобразити складні сторони людського життя та культури через систему граматичних категорій.

ЛІТЕРАТУРА

- Wright, W. (1996). *A Grammar of the Arabic Language, translated from the German of Caspari, and edited with numerous additions and corrections.* Librairie du Liban.
- ‘Abbās, H. (1974). *Al-naḥw al-wāfi ma‘a rabṭat al-‘asālīb al-rafi‘a wa-l-ḥayāt al-luḡawiyya al-mu‘āšira.* Dār al-ma‘ārif.
- Al-Ġirgānī, A. (1986). *Al-ta‘rīfāt.* Dār al-šū‘ūn al-ṭaqāfiyya al-‘amma.

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Оверчук О. Б.

Харківський національний університет внутрішніх справ

У сучасному мультикультурному й багатонаціональному світі, зі складними процесами глобалізації та соціокультурного розвитку, перерозподілу територій і боротьби держав за незалежність все більшої актуальності набуває проблема національної ідентичності. Адже ототожнення особистості з певною етнічною спільнотою є необхідною умовою для збереження національних традицій, культури, мови, ідеології, релігії, врешті-решт – країн і народів.

Формування та наукова розробка терміна національна ідентичність має досить тривалу історію. Хоча в сучасній науці він остаточно утвердився приблизно з другої половини ХХ століття, до проблем ідентичності зверталися ще за часів Античності. Дослідженням національної ідентичності з погляду філософії, культурології, соціології, психології, політології, етнології сьогодні займається чимало зарубіжних і вітчизняних вчених, серед яких П. Алтер, Дж. Джозеф, Е. Сміт, М. Ігнат'єф, Т. Найгут, К. Нілсен, О. Лановенко, В. Ліпкан, Г. Ляхович, О. Шевченко та інші. Попри значний інтерес до проблеми національної ідентичності, її розробка й досі супроводжується численними дискусіями, а відсутність однозначності в розумінні самого поняття ідентичності ускладнює вивчення цього питання.

Під національною ідентичністю ми розуміємо ототожнення особистості з певною національною спільнотою “на основі стійкого емоційного зв’язку, що виникає в результаті сформованої системи уявлень щодо традицій, культури, мови, політики, а також прийняття групових норм і цінностей” (Стегній, 2020). Як зазначає Е. Сміт, вона є абстрактною, багатовимірною конструкцією, яка пов’язана з різноманітними сферами життя і схильна до численних перетворень. Найголовнішими рисами національної

ідентичності виступають історична територія, спільні міфи й історична пам'ять, спільна культура, єдині юридичні права та обов'язки, спільна економіка. Поняття національної ідентичності передбачає насамперед самотність, історичну індивідуальність, наявність популярної в масах національної ідеї (Сміт, 1994).

Головною ознакою національної ідентичності для багатьох національних груп виступає мова. Мова, як інструмент культури, формує уявлення особистості про реальний світ. У ній відбиваються етнокультурні, народно-психологічні й міфологічні переживання людини, менталітет етносу. Натомість різні мови є різними типами світосприйняття, а тому специфіку кожної окремої мови формує мовна свідомість етносу, який нею говорить, тобто національна мова становить універсальну систему знань, цінностей, категорій, зумовлених своєрідною психологією народу.

Визначення специфіки відбиття національної культури в мові передбачає звернення до внутрішнього світу її представників і тісно пов'язане з поняттям національної ідентичності. Адже мова є чинником консолідації нації, необхідною умовою для усвідомлення особистістю приналежності до певного етносу й держави. Слід зауважити, що сама мова безпосередньо цей світ не відбиває, а представляє той чи інший предмет об'єктивної картини світу, тобто виступає лише способом його концептуалізації національно мовною спільнотою. Концептуальні знання та уявлення, які лежать в основі кожної конкретної мови, формують особливу мовну картину світу.

Мовна картина світу у вербальних формах відображає культурну специфіку світосприйняття як усієї мовної спільноти, так і окремих носіїв мови. У ній, як правило, відбивається повсякденна (побутова) свідомість, тобто те, що уявляється носіям мови найбільш важливим і значущим. У зв'язку з цим особливості мовної картини світу багато в чому детерміновані повсякденним досвідом особистості, що виникає на основі моделей поведінки, характерних для певної національної традиції, а отже, різні в різних етнічних спільнотах.

Мовна картина світу передбачає стійкий та стабільний характер її одиниць і, як факт щоденної свідомості, відтворюється пофрагментарно в лексичних засобах мови. Однак реконструювати національну картину світу за даними лише однієї мовної семантики досить складно. Адже повсякденні уявлення змінюються значно швидше, ніж консервативна, інертна мовна картина світу. Це приводить до того, що іноді в процесі мовленнєвої діяльності реальні знання людини можуть не збігатися з мовною картиною світу, а якісь її фрагменти не відповідати нашим уявленням.

Отже, мова, як ознака нації, є універсальним засобом національної ідентичності особистості. Її концептуальний характер дозволяє не тільки фіксувати певний культурний досвід, а й забезпечити через мовну картину світу однакову інтерпретацію національною спільнотою тієї системи культурних категорій та уявлень про навколишній світ, що закріплені в парадигмі окремої етнокультури.